Miroslav Svirčević

OMAŽ TEORETIČARU SUKOBA CIVILIZACIJA

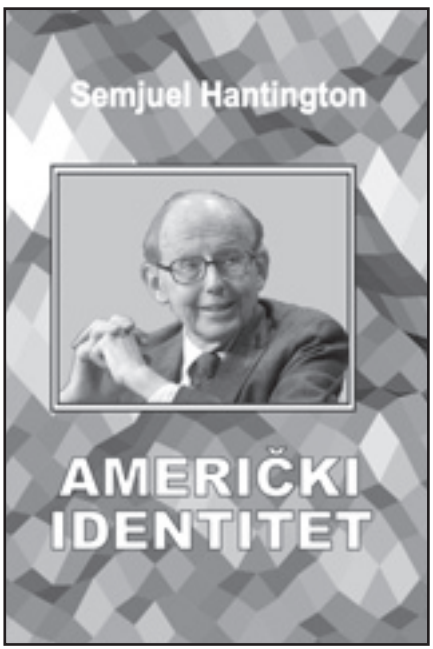

Semjuel Hantington, *Američki identitet,* CID, Podgorica 2008.

Globalizacija političkih i ekonomskih procesa u savremenom svetu dovela je do korenitih promena u tumačenju značajnih ontoloških pretpostavki i aksioloških kategorija, na kojima su vazda počivala civilizovana društva. Svakodnevno jačanje i ekspanzija međunarodnih vojno-političkih asocijacija, gotovo neograničen razvoj tehničko-tehnološke opremljenosti savremene svetske privrede, izuzetno visok nivo razvoja međunarodne trgovine, razvoj saobraćaja, interneta i olakšana komunikacija među ljudima, prouzrokovali su do danas nezabeleženu fluktuaciju ljudi i transfer roba, ideja, ideologija, religija, političkih pokreta i kulturnih dostignuća iz zemalja trećeg sveta u najbogatije države (pretežno članice G8). Ovi dinamični procesi temeljno su promenili sadržinu kulturnih obrazaca pojedinih zemalja i doveli do preispitivanja pojedinih esencijalnih pojmova i kategorija od kojih zavisi svakodnevni ljudski život. Oni su pokrenuli niz kulturoloških pitanja, na koje nije lako dati pouzdane odgovore. Jedno od takvih pitanja, s kojim se uveliko suočavaju bogate države na Zapadu, jeste i pitanje njihovog kulturno-civilizacijskog identiteta, koji ih suštinski odvaja od ostalih, pre svega tradicionalnih društava. Zapadni istraživači u oblasti politike, prava, sociologije i drugih društvenih nauka, već godinama pokušavaju da odgovore na njega, nudeći raznovrsna i ponekad sasvim oprečna tumačenja. To posebno važi za Sjedinjene Američke Države, kao jedinu preostalu svetsku političku i ekonomsku silu, koja je u najvećoj meri na svojoj koži osetila posledice procesa globalizacije. Tako je i nedavno preminuli harvardski profesor Semjuel Hantington (umro 24. decembra 2008.) jednu od svojih poslednjih knjiga posvetio pitanju savremenog kulturnog identita Amerike. Duboko zabrinut za budućnost svoje zemlje, Hantington je ponudio svoje viđenje brojnih kontroverzi i zamršenih kulturoloških prilika u Sjedinjenim Američkim Državama na početku XXI veka, koje su u velikoj meri razvodnile njen prvobitni identitet, zasnovan na anglo-protestantskom kulturnom obrascu. Svoje viđenje danog problema Hantington je sistemski i sistematski obrazložio u knjizi *Američki identitet*, koja je i predmet ovog prikaza. Autor prikaza želi na taj način da oda počast ovom velikom i uglednom naučniku, s kojim se nije uvek slagao, i čije je stavove iznete u čuvenoj knjizi *Sukob civlizacija*, oštro kritikovao u jednom od svojih radova.

Već u samom predgovoru Hantington je naglasio da će svoje mišljenje o savremenom američkom kulturnom identitetu predstaviti na dvojak način: kao naučnik i kao patriota. Iz ovakvog pristupa problemskoj situaciji može se zaključiti da će autor u velikoj meri utisnuti subjektivistička merila u svoje tumačenje, koje će više imati karakter konkretne političke preporuke nego dobro osmišljene i naučno zasnovane teorije. No to i jeste bio autorov cilj. Uvidevši da se moderna Amerika prilično udaljila od svog izvornog identiteta, čije su temelje udarili očevi-osnivači (Džordž Vašington, Bendžamin Frenklin, Tomas Džeferson, Aleksandar Hamilton, Džejms Medison, Džon Adams i dr.) neposredno posle rata za nezavisnost 1766, Hantington je uočio mnoge dekonstrukcione tendencije, koje bi, ukoliko se ne preduzme ništa, mogle biti kobne po budućnost Amerike. Reč je o mogućnosti da se Amerika transformiše u jedno od dva labilna i u osnovi neperspektivna društva, politički nestabilna, s mogućnošću izbijanja učestalih sukoba na rasnoj, etničkoj i verskoj osnovi.

Prva mogućnost je da Amerika postane multikulturni amalgam slabo povezanih građana, u kojem bi partikularni subnacionalni identiteti sa svih kontinenata nadvladali krovni američki identitet, što bi moglo dovesti do erozije centripetalnih političkih snaga i slabljenja državne celine. Do toga dolazi usled zastoja u procesu asimilacije imigranata u američko društvo ili zbog lošeg upravljanja tim procesom. U tom slučaju američki identitet bi izgubio svoju kulturološku sadržinu, postajući puki omotač za lako prepoznatiljive zavičajne subnacionalne identitete (irski, poljski, jevrejski, nemački, hispanski, korejski, vijetnamski, kineski, hindu, ruski, holandski, italijanski itd.), koji bi tako dobili prvorazrednu ulogu u životu građana, dok bi u isto vreme sve one vrednosti koje sačinjavaju tradicionalni američki kredo bile zanemarene i prepuštene odumiranju. Ovakav model društva bi – smatra Hantington – odveo američko društvo u getoizaciju, zasnovanu na rasnoj, nacionalnoj ili verskoj osnovi. Prvi simptom ovakve kvareži američkog društva ogleda su sve jačim zahtevima za isticanje zavičajnog jezika kao primarnog, ili makar kao ravnopravnog sa engleskim u svakodnevnoj službenoj komunikaciji.

Druga mogućnost, koja je prema Hantingtonu mnogo opasnije od prve, jeste da Amerika postane binacionalna i dvojezična država, u kojoj bi ravnopravno konkurisali engleski i španski jezik, što bi moglo dovesti do onakve političke situacije kakva postoji u kanadskoj provinciji Kvebek. U tom slučaju, Amerika bi postala zemlja sukobljene anglosaksonske i hispanske kulture, koje imaju malo toga zajedničkog budući da hispanski kulturni talas dolazi iz nerazvijenih zemalja Latinske Amerike. U tom "sukobu kultura" Hantington smatra da je angloprotestantski obrazac inferioran u odnosu na hispanski i da mu preti ozbiljna erozija, pa čak i nestanak. Hantington je došao do ovakvog zaključka proučavajući permanentno rastući upliv hispanskih imigranata na američko tle, posebno Kubanaca na Floridu i Meksikanaca u Kaliforniju, Arizonu, Nevadu, Teksas i Novi Meksiko, što je iz temelja promenilo "krvnu sliku" južnih država Amerike. Osnovni faktori koji su doveli do ekspanzije hispanske kulture u Sjedinjenim Američkim Državama su: 1) maksimalna koncentracija hispanskih imigranata (legalnih i ilegalnih) na jasno određenoj teritoriji, tj. nepostojanje tradicionalne disperzije useljenika u slučaju Kubanaca, Meksikanaca i ostalih "Latinosa", 2) visoka stopa rodbinske povezanosti među imigrantima, 3) blizina zavičajnih država, što omogućava znatno lakši ulazak u Ame-

riku; Sjedinjene Američke Države su jedina zemlja iz kruga zapadne civilizacije koja se na moru i kopnu graniči sa zemljama trećeg sveta (Kubom i Meksikom), 4) istorijski razlozi; najveći broj federalnih država u kojima žive američki Meksikanci pripadali su Meksiku sve do Teksaškog rata za nezavisnost 1835–1836. i Meksičko-američkog rata 1846–1848; za razliku od drugih imigranata, Meksikanci stižu u Ameriku iz susedne države koja je pretrpela vojnički poraz od SAD, i oni bez izuzetka naseljavaju regione koji su nekada pripadali njihovim precima; Meksikanci se osećaju kao kod kuće u Kaliforniji, Teksasu, Arizoni ili Novom Meksiku; 5) politička podrška matične države; predsednici Meksika gotovo uvek podstiču imigraciju svojih građana u Sjedinjene Američke Države i pružaju podršku već naseljenim meksičkim imigrantima; ono što je najvažnije, podstiču ih da uzmu američko državljanstvo ali da sačuvaju svoj meksički, tj. hispanski kulturni identitet; u slučaju Kube, situacija je bila kompletno drugačija; poput drugih komunističkih diktatora, i Fidel Kastro je tokom većeg dela svoje vladavine strogo kažnjavao svaki pokušaj bekstva Kubanaca u Ameriku; kasnije je omekšao svoj stav, povremeno i sam organizujući odliv svojih državljana, među kojima je bilo i preprodavaca droge, plaćenih ubica i osuđenika. Sve je to doprinelo da se u južnim državama Amerike hispanski kulturni obrazac nametne kao dominirajući, što proizvodi dalekosežne političke posledice. Tako je npr. Majami uveliko poznat kao "prestonica" Latinske Amerike, u kojoj se ne može prosperirati ako se ne zna španski i ne poznaje kultura Kubanaca i ostalih imigranata iz Latinske Amerike. Danas Florida jedva da ima bilo šta zajedničko s izvornim principima američke kulture. Slično bi se moglo reći i za veliki deo Los Anđelesa i drugih gradova, koji su nekada pripadali Meksiku. Hantington ističe da je to izuzetno nepovoljna okolnost za političku budućnost Amerike i da je krajnje vreme da ona redefiniše svoj prepoznatljivi kulturni identitet.

U rešavanju ovog problema Hantington je više delovao kao patriota, američki nacionalista, nego kao naučnik. Odbacujući ideju o multikulturalizmu kao tipičnoj antizapadnoj ideji, Hantington se nedvosmisleno založio za povratak Amerike svom izvornom angloprotestantskom kulturnom obrascu, koji je podigao Ameriku kao državu i doveo je do statusa globalne sile. To je onaj obrazac na čijoj osnovi su očevi-osnivači Sjedinjenih Američkih Država pokrenuli rat za nezavisnost, doneli Deklaraciju o nezavisnosti 1766. i usvojili Ustav 1787. Taj obrazac obuhvata sve one vrednosti koje sačinjavaju američki kredo, lako prepoznatljiv i izrazito superioran u odnosu na druge kulturne obrasce. U pitanju su sve one duhovne, moralne i kulturne vrednosti koje su ponikle na engleskom tlu, ali koje iz mnogih razloga političke i ekonomske prirode nisu mogle dovoljno da se razviju pod okriljem svoje matice. One su svoju razradu doživele tek po dolasku prvih engleskih kolonista na američke tle, gde su u potpuno novoj sredini uspele da pokažu svoje istinske vrline. Došavši s namerom da započnu nov život, engleski kolonisti su do vrhunca doveli sve najvrednije tekovine svoje matične političke i duhovne kulture. Tako je i nastala američka kultura, koja nije ništa drugo nego najbolji i najčistiji izraz engleskog civilizacijskog nasleđa, koje se nije moglo na pravi način izraziti na svom matičnom tlu, u Engleskoj, na Starom kontinentu. Reč je o sledećim vrednostima: razne varijante protestantske religije, engleski jezik, porodica, sloboda, demokratija, ljudska prava, individualizam, vladavina prava i privatne svojine, sklonost ka preduzetništvu, skrom-

nost, štedljivost, kult rada i zalaganja, solidarnost. To je ono što je činilo suštinu američkog nacionalnog identiteta, koji je svoje konačne oblike dobio u vreme tzv. Velikog buđenja, u predvečerje revolucije. Veliko buđenje je predstavljalo kulturni pokret koji je objedinio svih trinaest britanskih kolonija u duhovno-verskom, geografskom i političkom smislu, stvorivši američku naciju. Svi protestantski pravci su ostvarili potreban nivo jedinstva s ciljem formiranja novih ljudi, novog društva i nove države. Jedan od istaknutih "Amerikanaca" tog doba, Džon Adams, to je ovako opisao: "Revolucija je ostvarena pre nego što je rat otpočeo. Revolucija je bila u glavama i srcima ljudi: i promena u njihovim verskim osećanjima u odnosu na sopstvene dužnosti i obaveze".[1] Američka revolucije se nikako nije mogla desiti bez verske reforme iz perioda Velikog buđenja. Suštinska razlika između američke i Francuske revolucije je u tome što je Američka revolucija, u svojim korenima, bila religijski, a u Francuskoj antireligijski događaj. Ta činjenica je oblikovala ne samo Američku revoluciju, nego i njen kulturni identitet, koji je utisnuo specifičan pečat na novonastalu državu, izraslu iz revolucije. To je taj prepoznatiljivi kulturni identitet Amerike – ističe Hantington – koji je decenijama, veoma uspešno, preko "melting pot" mehanizma, vršio asimilaciju sve većeg broja imigranata iz Evrope i drugih kontinenata. Privučeni velikim mogućnostima za bolji život i zaradu, imigranti su tokom XIX i XX veka u masama hrlili u obećanu zemlju s druge strane Atlantika, prilagođavajući se domicilnom kulturnom obrascu, što ih nije onemogućilo da ispovedaju svoju veru (katoličanstvo, pravoslavlje, judaizam, islam, budizam, i dr.). Međutim, pojavom teorija o multikulturalizmu, a naročito "najezdom" Hispanaca na američko tle, koja je bilo dodatno ojačana zakonitostima političke i ekonomske globalizacije, anglosaksonski "melting pot" je očigledno doživeo kvar, tako da on više ne vrši svoju prvobitnu ulogu. To može iz temelja da promeni izvorni američki identitet. Zbog toga je Hantington predložio povratak na izvorni američki kredo, što će Americi omogućiti da se kulturno, politički i ekonomski konsoliduje i obezbedi uslove za spokojniju budućnost.

Ovako je razmišljao Semjuel Hantington, očigledno zabrinut zbog mogućnosti da izvorni američki identitet, ovaploćen u najboljoj tradiciji angloprotestantske kulture, nestane u viru multikulturalizma ili agresivnog i sve moćnijeg hispanskog ekspanzionizma. Čini se da se ovakav način razmišljanja može primeniti i na naš, srpski slučaj. Činjenica je da se Srbija nalazi na svojevrsnoj kulturno-civilizacijskoj prekretnici i da je, posle tragičnih posledica prouzrokovanih suludim ideološkim eksperimentima oličenim u jugoslovenstvu i komunizmu, potrebno da ona redefiniše svoj nacionalni i kulturni identitet. Potrebno je jasno izdvojiti sve one kulturne vrednosti s kojima bi se mogla identifikovati većina Srba (zapravo srpskih građana), koje bi ih učinili posebnim, jasno prepoznatljivim i različitim u odnosu na druge evropske narode, uključujući i one Srbima najbliže: Crnogorce (onaj deo Crnogoraca koji se ne oseća Srbima), Hrvate, Bošnjake, Makedonce i Slovence. Primenjujući Hantingtonove preporuke, vratili bismo se izvornom srpskom identitetu, koji je bio postepeno i mukotrpno izgrađivan u vreme uspona srpske kulture i državnosti: od Bune na dahije 1804. do izbijanja Prvog svetskog rata 1914. Taj srpski nacionalni identitet sastojao se od nekoliko jasno iskristalisanih moralnih i političkih vrednosti, ko-

1 P. Džonson, *Istorija ameriukog naroda*, Beograd 2003, str. 116.

ji je bio ozbiljno načet formiranjem prve jugoslovenske države, a definitivno srušen pobedom boljševizma i komunističke ideologije. On je predstavljao duhovnu stranu srpske ustavnosti i državnog razvoja, te bi zbog toga i trebalo da čini okosnicu moderne srpske nacionalne ideje. U pitanju su sledeće vrednosti: 1) kruna, 2) pravoslavlje, 3) parlamentarizam, 4) ćirilično pismo, 5) beogradski stil u književnosti i umetnosti. Čini se da je povezivanje ovih vrednosti u skladnu celinu od suštinskog značaja za budućnost Srbije i srpskog naroda na Balkanu. Zahvaljujući njima, Srbi u Srbiji bi se vratili k sebi, a Srbi izvan Srbije bi imali snažan i pouzdan oslonac u njima. Njihova afirmacija i povratak u društveni i individualni život sigurno bi omogućili biološku, duhovno-kulturnu, moralnu i privrednu obnovu srpske države, uz poštovanje nacionalnih prava svih drugih naroda koji žive u Srbiji. Ove vrednosti bi Srbiju učinile jačom i spremnijom da se hvata u koštac sa izazovima istorije, između interesa velikih sila na vazda uzburkanom i osetljivom Balkanu. Bilo bi to sasvim u duhu preporuka koje je uspešno i ubedljivo izložio Samjuel Hantington u knjizi *Američki identitet*.

Milo Milunović – *Ribe u mreži*, 1931.